1946

1. – RENÉ CHAR CĂTRE ALBERT CAMUS

Paris 1 martie 1946

Dragă domnule,

Aş fi fericit să avem ocazia de a ne întâlni[1]. Mi-ar face plăcere să vă împărtăşesc deplinul meu acord cu *Caligula*[2] în afara simpatiei pe care o încerc faţă de dumneavoastră.

René Char

---

[1] În textul pe care îl dă ca postfaţă la *La Postérité du soleil/Posteritatea soarelui*, René Char scrie: „Mai târziu, după Eliberare, am primit o scrisoare de la Camus, cerându-mi *Filele lui Hypnos*, al cărei manuscris se afla la Gallimard de câteva săptămâni, pentru colecţia sa «Espoir». Nu cunoşteam această colecţie pe care Camus începea să o pună la punct cu lucrări, de preferinţă ale altora, pe care le reţinuse. Termenii scrisorii lui Camus mi-au plăcut şi mă incitau să-i încredinţez *Hypnos*. Citisem câteva dintre articolele sale în *Combat*. Îmi plăceau la ele timbrul precis şi probitatea. La atât se reduceau cunoştinţele mele". Nu am găsit nici o urmă din această primă scrisoare a lui Camus.

[2] *Caligula* s-a publicat la Gallimard în septembrie 1945. Piesa este pusă în scenă în aceeaşi lună, la Teatrul Hébertot, de Paul Œttly, un apropiat al scriitorului. Camus a locuit la familia acestuia în Panelier pe timpul războiului. A se vedea Olivier Todd, *Albert Camus. Une vie/Albert Camus. O viaţă*, Gallimard, 1999, „Folio" nr. 3263, pp. 413 şi 539. Tot Paul Œttly va asigura regia la *Cei drepţi* în decembrie 1949. Să ne amintim că piesa *Caligula* i-a revelat publicului pe Gérard Philipe şi Maria Casarès. În privinţa felului în care a fost primită piesa, ne putem referi la Camus, *Opere complete*, I, „Bibliothèque de la Pléiade". Printre altele, există o înregistrare a piesei *Caligula*, în lectura lui Camus, într-o cutie cu 3 CD-uri apărute la Frémeaux et Associés.

René Char – rue Victorien Sardou, nr. 6, arondismentul 16

P.S. Mă aflu la Paris pentru încă vreo zece zile, apoi plec în sud: L'Isle sur Sorgue – Vaucluse.

2. – ALBERT CAMUS CĂTRE RENÉ CHAR[1]

4 martie [*1946*]

Dragă Domnule,

Şi eu aş fi mulţumit să vă văd. Săptămâna viitoare[2] plec într-o călătorie. V-ar deranja să treceţi săptămâna aceasta într-o dimineaţă, în jurul orelor 11, pe la NRF?

Dacă nu vă convine, vă propun să păstrăm aceeaşi oră şi fixaţi-mi prin poşta pneumatică locul şi ziua. Oricum, vă mulţumesc pentru faptul că aţi acceptat să figuraţi în colecţia mea. *Îmi plăceau mult* aceste *File ale lui Hypnos*[3].

Aşadar, pe curând, şi fiţi încredinţat de simpatia mea.

Albert Camus

[1] Plic cu antetul NRF şi adresa rue Victorien Sardou, nr. 6 (Paris arondismentul 16). Hârtia poartă şi ea antetul NRF.

[2] În 1946, Albert Camus întreprinde o lungă călătorie în Statele Unite la invitaţia Serviciului de relaţii culturale din cadrul Ministerul Afacerilor Externe. Se îmbarcă pe 10 martie la Le Havre, pe vasul *Oregon*, înapoindu-se pe 21 iunie, după zece zile petrecute pe mare, debarcând la Bordeaux. Jurnalul acestei călătorii a fost publicat prima dată în 1978 sub titlul *Journaux de voyage/Jurnale de călătorie*, la Gallimard, fiind mai apoi integrat în *Carnete* în ediţia de *Opere complete*, II, p. 1046 şi urm. A se vedea în acelaşi volum şi textul conferinţei ţinute de Camus pe 28 martie 1946, la McMillin Theater, intitulată „Criza omului" (p. 737 şi urm.), cât şi discuţia avută cu Dorothy Norman (pp. 674–677). De asemenea, se mai poate consulta Herbert R. Lottman, *Albert Camus*, Seuil, 1985, „Points" nr. 10, pp. 390–406, cât şi Olivier Todd, *Albert Camus…*, *op.cit.*, pp. 551–568, care dă mai multe detalii asupra a ceea ce simte Camus de-a lungul acestei călătorii, îndeosebi graţie scrisorilor adresate lui Michel şi Janine Gallimard.

[3] *Filele lui Hypnos* apare în colecţia „Espoir" creată de Albert Camus în octombrie 1945. Ediţia originală este însoţită de o bandă reluată de René Char în *Recherche de la base et du sommet/Cercetarea bazei şi a vârfului* (*O.C.*, *op.cit.*, p. 653).

3. – RENÉ CHAR CĂTRE ALBERT CAMUS

Luni [*decembrie 1946*]

Scumpul meu Camus.

Iată notiţa pentru cazul în care prietenul dumneavoastră Bloch-Michel[1] ar putea contacta pe cineva la cabinetul ministrului de Justiţie pentru a face să înceteze tracasările al căror obiect sunt nişte oameni de treabă din Basses-Alpes[2].

Dacă acest lucru vă deranjează, vă rog să nu ezitaţi să mi-o spuneţi şi să nu acţionaţi.

Cu prietenie

R. Char

1947

4. – RENÉ CHAR CĂTRE ALBERT CAMUS[3]

22 iunie 1947

Dragă Albert Camus,

Cei cărora le place să numească găurile din zid ornate cu zăbrele căi ale viitorului, iar inima lor păcătoasă – artera omului, după

[1] Jean Bloch-Michel lucrează la *Combat* împreună cu Camus, căruia îi va fi un prieten apropiat.

[2] După Eliberare, René Char a continuat să se ocupe de foştii tovarăşi din Maquis (rezistenţă). Pentru unii dintre ei, reîntoarcerea la „viaţa civilă" a fost dificilă, iar uneori periculoasă. La aceasta trebuie adăugate reglările politice de conturi, între care una dintre cele mai cunoscute a fost asasinarea prietenului şi tovarăşului său de rezistenţă Gabriel Besson, în februarie 1946. Relaţiile cu comuniştii sunt încordate. Face apel chiar la Claude Morgan, pe atunci redactor-şef la *Lettres françaises*, unde publică textul „Ucideţi-ne!" în numărul din 8 martie 1946. A se vedea Laurent Greilsamer, *L'Éclair au front. La bie de René Char/Nimbat de fulger. Viaţa lui René Char*, Fayard, 2004, pp. 220–224, şi *infra*, p. 224, în cronologie, „afacerea Céreste".

[3] Pe hârtie cu antetul: „rue Victorien Sardou, nr. 6 / Paris (16) / Jasmin 15–24 / & L'Isle-sur-Sorgue – Vaucluse *[menţionare manuscrisă]*"

Ciuma[1], nu-şi vor mai face iluzii. Aţi scris *o carte foarte mare*. Acum copiii vor putea din nou să crească, iar himerele să prindă viaţă.

„Cei scuzaţi" vor redeveni indiferenţi. Timpul nostru are cu adevărat nevoie de dumneavoastră.

Vă transmit întreaga mea admiraţie afectuoasă.

René Char

5. – ALBERT CAMUS CĂTRE RENÉ CHAR[2]

[*Le Panelier,*] 30 iunie [*1947*]

Dragă René Char,

Am fost tare mulţumit de scrisoarea dumneavoastră. Sunt puţini oameni astăzi ale căror limbaj şi atitudine să-mi placă. Dumneavoastră faceţi parte dintre aceştia – singurul poet care azi a îndrăznit să apere frumuseţea, să o spună clar, să arate că ne putem bate pentru ea şi totodată pentru pâinea cea de toate zilele. Neexcluzând nimic, dumneavoastră mergeţi mai departe decât ceilalţi. Este destul pentru a vă mărturisi bucuria pe care mi-a prilejuit-o afectuosul dumneavoastră acord. Ceea ce nu are nimic de-a face cu calităţile sau cu defectele *Ciumei*. E ceva mai adânc.

[1] *Ciuma* apare la Editura Gallimard pe 10 iunie 1947. Este un succes imediat. Romanul primeşte Premiul Criticilor pe 14 iunie. Camus era deja plecat la Panelier, unde mai stătuse în timpul războiului. După cum îi scrie lui Louis Guilloux, succesul cărţii îl zăpăceşte. În trei luni, *Ciuma* se va vinde în 96 000 de exemplare. Albert Camus scrisese în dedicaţia de pe pagina de titlu a exemplarului lui René Char: „Lui René Char, «Rămâne doar...» în amintirea vremurilor *Ciumei* fiindcă ne-au reunit aşa cum se cuvenea. Cu admiraţia şi frăţească afecţiune a lui Albert Camus." Camus i-a mai oferit lui René Char opt pagini manuscrise de la sfârşitul romanului, care erau încă departe de versiunea definitivă, împreună cu următoarea dedicaţie: „Lui René Char, care, în aşteptarea împărăţiei noastre, îl ajută să trăiască pe prietenul şi fratele său întru speranţă, Albert Camus" (Vânzare Pierre Leroy *Sotheby's*, 2002).

[2] Plic purtând data de 2 iulie 1947, şi cu adresa L'Isle-sur-la-Sorgue. Hârtie cu antetul NRF

Aş putea acum să vă cer să-mi faceţi un serviciu, ca unui vechi camarad? Iată: sunt obosit de Paris şi de pegra pe care o întâlneşti aici. Dorinţa mea profundă ar fi aceea de a mă întoarce în Algeria mea, care este o ţară de bărbaţi, o ţară adevărată, dură, de neuitat, însă din motive foarte diverse acest lucru nu este cu putinţă. Or, Franţa pe care o prefer este cea a domniei voastre[1], şi mai exact poalele Luberonului, munţii din Lure, Lauris, Lourmarin[2] etc. – Până în prezent, literatura nu mi-a adus bogăţie. Însă *Ciuma* îmi va aduce ceva bani. Aş dori să cumpăr o casă în ţinutul acela. M-aţi putea ajuta?

Vă imaginaţi desigur ce anume mi-ar conveni. O casă foarte simplă, deşi mare (am doi copii şi aş dori ca, din când în când, să o pot aduce pe mama să stea aici), cât mai depărtată posibil, mai mult comodă decât confortabilă, în faţă cu un peisaj care să poată fi privit îndelung.

Îmi cer scuze pentru această cerere. Mă mai adresez şi altora.[3] Însă în dumneavoastră am încredere: vă veţi pune în locul meu. De

[1] Într-o scrisoare către René Char din 30 ianuarie 1971, Francine Camus scrie: „Vă mulţumesc, scumpe René Char, pentru gândurile şi scrisoarea dumneavoastră. Da, Albert este prezent în gândurile şi-n inima noastră. Şi cum să nu-l asociez cu dumneavoastră, aşa cum am făcut-o în ultimul timp citindu-vă toate dedicaţiile afectuoase. / Îmi aminteam în ultima vreme de acea descoperire minunată, graţie dumneavoastră, Vaucluse, patria dumneavoastră, care a devenit oarecum şi a noastră. Vă datorăm mult, iar eu gândesc la fel ca domnia voastră că amintirile sunt darul."

[2] Albert Camus petrecuse câteva zile la Lourmarin în compania lui Jules Roy şi Jean Amrouche în noiembrie 1946. Nota în *Carnetele* sale: „Lourmarin. Prima seară după atâţia ani. Prima stea sclipind deasupra Luberonului, tăcerea adâncă, lămâiul a cărui coroană freamătă la capătul oboselii mele. Ţinut solemn şi auster – în pofida frumuseţii sale răscolitoare" (*O.C.*, II, *op.cit.*, p. 1067). Într-o epistolă adresată lui Jean Grenier în data de 4 februarie 1947, scria: „V-am spus că în luna noiembrie am petrecut opt zile rătăcind între Avignon şi Lourmarin şi că am păstrat o impresie copleşitoare (cu această ocazie l-am văzut pe Bosco – mi-a spus că vă cunoaşte. Însă eu nu vedeam legătura – om stimabil, dar închis)". Albert Camus şi Jean Grenier, *Correspondance/Corespondenţă* 1932–1960, Gallimard, 1981, p. 121.

[3] Pe 30 august 1947, îi scrie lui Jean Grenier: „Vom merge în Vaucluse în jur de 15, fiindcă atunci copiii se vor fi restabilit. Dacă daţi de o casă care ar putea să ne convină, aţi putea să i-o semnalaţi lui Char, pe care îl voi vedea atunci. Ştiţi ce poate

aceea vă scriu toate acestea cu simplitate. Dacă nu aveţi cunoştinţă de nimic, nu vă alarmaţi. Păstraţi mereu gândul meu frăţesc

Albert Camus

Până pe 15 iulie: Le Panelier prin Mazet Saint Voy – Haute Loire
Apoi: rue Séguier, nr. 18 – Paris, arondismentul 6

6. – RENÉ CHAR CĂTRE ALBERT CAMUS

5 iulie 47

Dragă Albert Camus,

Vă mulţumesc pentru scrisoare şi prietenie. Cu dumneavoastră cuvintele îşi regăsesc sensul lor exclusiv, la fel precum imaginile care nu înseamnă nimic dacă nu sunt şi sentiment (şi adevăr).

Pornesc imediat în căutarea unei case şi vă voi ţine la curent cu demersurile mele. Există un sat care se numeşte Cabrières[1] la nouă kilometri de aici, singurul sat *cu adevărat la locul său*, scăldat iarna ca şi vara într-o lumină extraordinară. Se ajunge la el foarte uşor. Are în faţă marele lanţ al Munţilor Luberon în partea sa cea mai importantă ca lungime. Am să-mi îndrept căutările în direcţia aceasta, fără însă a neglija alte eventualităţi.

Voi fi foarte fericit să vă număr printre vecinii mei.

să-mi placă şi puteţi chiar lua o hotărâre în numele meu, dacă daţi de casa ideală" (*ibid*, p. 131). Jean Grenier îi răspunde în septembrie: „La Pernes am stat doar patru zile întrucât nu eraţi acolo şi nu am putut să vă caut o casă. Însă Char, pe care am fost foarte bucuros să-l cunosc, vă va găsi ceva bun. Doar că împrejurimile L'Isle mi se par foarte plate; eu prefer zona Montmirail, Beaumes-de-Venise sau partea dinspre Saint-Didier, Venasque, de unde ai o vedere atât de frumoasă spre Ventoux" (*ibid*, p. 133).

[1] Este vorba despre Cabrières, la est de L'Isle-sur-la-Sorgue, în apropiere de Gordes, unde René Char i-a dus pe mulţi dintre prietenii săi de dinainte de război, cum ar fi André Breton şi Paul Eluard.

Cu toată afecţiunea, al dumneavoastră

René Char

L'Isle sur Sorgue – Vaucluse

7. – ALBERT CAMUS CĂTRE RENÉ CHAR[1]

[*Paris*] 29 iulie [*1947*]

Dragă René Char,

Vă mulţumesc pentru că v-aţi ocupat atât de repede de această casă. Domeniul Chinchon[2] şi casa „scundă şi îndesată" de pe platoul Saumanes mă fac să visez (deşi numai aceasta din urmă corespunde preţului meu). Iată însă că mâine plec în Bretania[3] şi mă voi întoarce în jur de 15 august. Aşadar n-am să vă pot veni să vă văd decât în ultima săptămână din august. Se poate ţine vânzarea în suspensie până atunci? Fără îndoială că voi veni oricum, şi mă bucur că vom sta mai mult împreună.

Mulţumesc, mulţumesc încă odată şi fiţi încredinţat de gândul meu fidel.

Albert Camus

Chinchon e mobilat?

[1] Plic de la NRF, datat 30 iulie 1947, adresat la L'Isle-sur-la-Sorgue, cu antetul NRF

[2] Chinchon este numele unui cartier de pe o colină care domină câmpia L'Isle-sur-la-Sorgue şi care oferă o vedere asupra întregii câmpii a ţinutului Sorgue şi asupra Luberonului.

[3] Pe 4 august 1947, Albert Camus pleacă de la Paris împreună cu Jean Grenier şi cu familia într-un periplu care urma să-i ducă în Bretania, trecând prin Rennes, Combourg, Saint-Malo. A se vedea Jean Grenier, *Carnete 1944–1971*, *op.cit.*, p. 46. În cursul acestei călătorii Louis Guilloux îl va însoţi pe Albert Camus la mormântul tatălui său din cimitirul Saint-Brieuc. Vezi Albert Camus, *Carnete*, III, Gallimard, 1989, p. 27: „Cimitirele militare ale statului. La 35 de ani fiul merge la mormântul tatălui său şi îşi dă seama că acesta a murit la vârsta de 30 de ani. El i-a devenit ruda mai mare". Vezi şi Jean Grenier, *Albert Camus. Souvenirs/Albert Camus. Amintiri*, Gallimard, 1968, pp. 98–102.

8. – RENÉ CHAR CĂTRE ALBERT CAMUS

1 august 47

Dragă Albert Camus

Vestea că veţi veni, la sfârşitul lui august, mă umple de bucurie. Nu vă fie teamă că până atunci casele îşi vor găsi cumpărători. Vânzările merg încet. Şi apoi, odată ajuns aici totul va fi uşor. N-avem decât să hoinărim prin sate şi pe coclauri după pofta inimii. Vom face presiuni ca preţurile să devină „rezonabile"! În general, casele se vând nemobilate. Chinchon este închisă, nu pot să văd. Am însă un prieten foarte bun aici şi căruia îi va face plăcere, dezinteresat, să vă ajute în această privinţă.

Vacanţă plăcută în Bretania.

Cu afecţiune.

René Char

Fiţi amabil şi anunţaţi-mă cu două sau trei zile înainte în privinţa orei şi a zilei de sosire. Voi veni să vă întâmpin la Avignon, dacă veniţi cu trenul.

9. – ALBERT CAMUS CĂTRE RENÉ CHAR[1]

[*Paris,*] 4 septembrie [*1947*]

Dragă René Char,

M-am întors din Bretania. Câteva nepotriviri, care ar necesita prea mult timp pentru a vi le scrie şi de altfel neinteresante, mă împiedică să părăsesc Parisul imediat. Veţi mai fi la L'Isle în jur de 15? Dacă da, nu vă mai obosiţi să îmi răspundeţi. Vă voi anunţa

[1] Plic NRF datat 7 septembrie 1947, cu adresa L'Isle-sur-la-Sorgue, cu antetul NRF

în privinţa sosirii mele. Altfel, îmi voi modifica planul pentru a fi sigur că vă întâlnesc.

Cu prietenie, al dumneavoastră

Albert Camus

10. – ALBERT CAMUS CĂTRE RENÉ CHAR[1]

[*19 septembrie 1947*]

Voi fi sâmbătă dimineaţă hotel Europe Avignon[2] – Prietenie – Albert Camus

[1] Telegramă datată 19 septembrie 1947, purtând adresa L'Isle-sur-la-Sorgue, înregistrată: „Paris – Nr. 540 025 – 13 – 19–09–47"

[2] René Char relatează sosirea lui Camus în postfaţa de la *Posteritatea soarelui:* „Camus mi-a propus să vină la L'Isle (sau i-am cerut-o eu) şi a sosit într-o dimineaţă. M-am dus să-l iau de la gara din Avignon. Asta trebuie să se fi petrecut în toamna lui 1946 [sic]. Frumoasa agitaţie de sfârşit de război încă persista, deşi mai reţinută. Raporturile între oamenii care se cunoscuseră în timpul Rezistenţei rămâneau călduroase, marcate de nevoia de a se întâlni, poate mai mult să se vadă decât să-şi vorbească, să respire aerul nou, să-şi etaleze libertatea. / Ne-am întâlnit într-un vechi hotel din Avignon, lipit de metereze, Hôtel d'Europe. Aveam acolo mai mulţi camarazi. L-am prezentat pe Camus fiecăruia şi imediat s-a acomodat cu ei, ştiind să vorbească şi să asculte cu entuziasmul avântat sau gândit care îi era propriu. Nu făcea efort ca să sclipească ori pentru a capta atenţia [...]. Imediat ce am terminat de mâncat, am pornit spre L'Isle. Am simţit că, la vederea acestor munţi: Luberon, Alpilles, Ventoux, care înconjoară câmpia de la L'Isle-sur-Sorgue, am înţeles după expresia ochilor lui Camus, după exuberanţa care îi lumina faţa, că pătrundea într-un tărâm şi printre nişte oameni cu sori îngemănaţi care prelungeau cu mai multă verdeaţă, culoare şi umiditate, pământul Algeriei de care era atâta de legat". Camus notează în *Carnetele* sale: „L'Isle-sur-Sorgue. O cameră vastă deschisă înspre toamnă. Autumnală ea însăşi, cu mobilele purtând arborescenţe ocolitoare şi frunzele moarte ale platanilor care alunecă în cameră, împinse de vânt pe sub ferestrele cu perdele brodate cu ferigi" (*O.C.*, II, *op.cit.*, p. 1094).